

POLOZAPOMENUTÉ POSTAVY EKONOMICKÉHO MYŠLENÍ RICHARD CANTILLON

Pavel Sirůček*

Abstract

HALF-FORGOTTEN PERSONALITIES OF ECONOMIC THOUGHT RICHARD CANTILLON

R. Cantillon was an Irish merchant and banker whose birth, youth, financial activities and even death are secret. We know that he operated in France. Nowadays there has preserved the only his book, but this is often considered to be the first truly systematic economic treatise. Cantillon contributed to many economic topics and in many of them he was the first author.

Keywords: Richard Cantillon, predecessors of the classical school of political economy, monetary theory, spatial economics

JEL Classification: B11, B41, B53, E31

V košaté historii ekonomického, resp. šířeji sociálně-ekonomického myšlení, se objevuje nemálo osobností, jejichž dílo nebylo – ať již za jejich života, nebo i dodnes – plně doceněno či adekvátně rozpracováno. Zcela zapomenuti by neměli zůstat ani různorodí ekonomičtí disidenti, resp. autoři, jejichž originalita se vymyká standardním mantinelům. „Polozapomenuté“ připomíná dlouhodobý seriál našeho časopisu. Úvodní část je věnována tajemné postavě podnikatele a dobrodruha Richarda Cantillona, kterého někteří označují za „otce moderní ekonomie“.

Richard Cantillon (1687?–1734?)

Pofrancouzštělý irský obchodník a bankéř, jehož narození, mládí, finanční aktivity i smrt zůstávají stále zahaleny rouškou tajemství. Většinu života měl zasvětit vydělávání peněz. Dochovala se jediná jeho práce o ekonomii – bývá však považována za první skutečně ekonomické pojednání. Přispěl k rozvoji řady témat a jsou mu připisována i některá prvenství.

Otazníky života a smrti Cantillona

Richard Cantillon umírá jako multimilionář, leč o jeho samotném životě přitom není mnoho známo. Údajně se narodil v katolické rodině irské nižší šlechty v hrabství Kerry, v městečku Ballyronanu, a to v období let 1680–1690 (často bývá uváděn rok 1680).

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská, katedra mikroekonomie (FPH)
(e-mail: sirucek@vse.cz).

Fary v tehdejších Irsku záznamy o narození nevedly. Nicméně francouzské občanství získává roku 1708 a tehdy mu mělo být 21 let. Cantillonova rodina je zbavena majetku za vlády Oliviera Cromwella a Cantillonův stejnojmenný bratranec emigruje do Paříže, kde úspěšně provozuje bankéřskou činnost.

O vzdělání a mládí R. Cantillona hodnověrnější informace chybějí. V období let 1711–1714 měl být úředníkem britského vojenského pokladníka ve Španělsku, kde měl odpovídat za výplaty i vybavení britských jednotek zde bojujících. K irské emigraci ve Francii se přidává roku 1714 a pracuje jako hlavní asistent bratrance v jeho pařížské bance. V roce 1716 banku sám přebírá a stává se bankéřem pro Stuartovský dvůr ve vyhnanství a pro britské a irské emigranty.

Cantillon postupně nashromáždil obrovský majetek investičními a úvěrovými aktivitami, resp. spekulacemi, při nichž využíval svých kontaktů. Jeden z neúspěšnějších obchodů vzešel ze spolupráce s J. Lawem¹, který francouzského regenta (po smrti Ludvíka XIV.), vévodu z Orléans, přesvědčil, že země může žít ve stále prosperitě a bez obav z dluhu. Francie ale vysoký dluh musí financovat masivní infúzí papírových peněz. Law se stává vládním finančníkem a dokonce ministrem financí (1720). Jeho experiment však v téže roce končí krachem. Působení Lawa vede k obrovské inflaci i vytvoření spekulativní „mississippské bubliny“ (1717–1720). Bublina vytváří přes noc milionáře,² ale po kolapsu zanechává (nejen) Lawa v chudobě a opovržení.

Law roku 1717 zřizuje Společnost Louisiany a Západu, která prodává akcie ve francouzské Louisianě a Mississippu. Law ztotožňuje peníze a akciové podíly. Cílem komplikovaného projektu bylo rozvíjet obchodní potenciál francouzských území v Americe i řešit zadlužení Francie. Projekt vyvolává velká očekávání a ceny akcií rychle rostou až do poloviny roku 1720. Law tímto způsobem přebírá francouzský státní dluh, ovšem vše je spojeno s investiční spekulativní bublinou. Očekávaný pozitivní vývoj v Americe nenastává, dochází ke ztrátě důvěry, „mississippská bublina“ splaskává a celý projekt končí krachem a zhroucením.

Cantillon se Lawova projektu má účastnit např. aktivitami s prodejem podílů na drahé kovy u Mississippu; půjčuje prostředky spekulantům s podíly. Půjčky vydává za obchod se zahraniční měnou (půjčuje v jedné měně a splacení vyžaduje v jiné), aby se vyhnul postihům za lichvu.³ V Paříži není bohatý Cantillon oblíbený u dřívějších spolupracov-

1 J. Law (1671–1729) byl skotský osvícenec, obchodník a finančník („vynálezce bankovek a loterií“), autor textu *Money and Trade Considered* (1705). Law též bývá řazen k předchůdcům klasické politické ekonomie, resp. k personám jejího formativního období. V určitém smyslu je předchůdcem teorie efektivní poptávky J. M. Keynesa. Law myšlenkou řízení měny předbíhá svou dobu. Peníze nepokládá za neutrální, investice spojuje s nutností úvěrové kreace peněz a nikoli s tvorbou úspor a odložením spotřeby atd. Bývá mu připisováno autorství ideje nahradit plnohodnotné peníze v oběhu směnitelnými neplnohodnotnými penězi. Tím se měly změny množství peněz stát nezávislé na mincovním kovu a měly klesnout náklady na peněžní oběh. Původně (ve Skotsku 1704) navrhuje krytí neplnohodnotného oběživa hodnotou státních pozemků (v návaznosti na W. Pottera, 1650). Vévoda Orleánský mu v roce 1716 umožňuje realizaci plánu a Law zakládá Banque Générale, emitující neplnohodnotné oběživo. Bankovky byly kryty pouze důvěrou ve vývoj francouzské ekonomiky. Nezvážitelné problémy nastávají hlavně díky neúspěchu Společnosti Louisiany a Západu, mající řešit dluhy francouzského královského dvora. S krachem „bubliny“ se hroutí také Lawův projekt řízení papírové měny.

2 Dokonce samotné slovo *milionář* se mělo začít používat právě během této bubliny.

3 O „partnerství“ Lawa a Cantillona se tradují různé legendy. Spolu se spekulantem J. E. Gagem

níků a mnoha dlužníků. Složitý systém transakcí, spekulací a různých klíčků ho vtahuje do právnických a dalších pří. Snad i vlivem tohoto se následně má rozhodnout k návratu do Anglie a k životu ve zhýralosti a přepychu. V roce 1722 se přiznal do irské vojenské rodiny spjaté se Stuartovci a francouzským dvorem. Se ženou hojně cestují. Kolem roku 1730 píše ekonomické pojednání.

Obdobně jako narození či kariéra je tajemný a dobrodružný i jeho odchod. Cantillon vlastní řadu sídel po Evropě. V noci 14. 5. 1734 zachvacuje londýnský dům požár a Cantillon údajně umírá. Uvažuje se o nešťastné náhodě. Jedna z dnešních verzí zní, že byl zavražděn (několik vražedných spiknutí se mělo odehrávat již dříve) a oheň byl založen k zakrytí zločinu. Souzení mají být tři sloužící, vina jim však nemá být prokázána. Ze země má ovšem uprchnout, se značnou částkou peněz, dříve propuštěný francouzský kuchař, který není nikdy vypátrán. Jiná verze tvrdí, že v době požáru Cantillon vůbec v domě nebyl. Smrt měla být zinscenována, aby ukončila vleklé pře vzniklé při hromadění majetku. Spory se stále vedou o identifikaci ostatků těla, o výběru sumy peněz den před požárem či o osudu jeho osobních dokumentů, které měly být později nalezeny v Jižní Americe (v Surinamu měl žít jako Chevalier de Louvigny).

Metodologie a význam Cantillonova pojednání

Dílo Cantillona vzniká ve formativním období klasické školy politické ekonomie. Počátkem 30. let 18. století sepisuje úspěšný bankéř a spekulant ve francouzštině esej *Essai sur la nature du commerce en général*.⁴ Kvůli dobové cenzuře dílo není vydáno, nicméně rukopisy pronikají do literárních a intelektuálních kruhů a roku 1755 jsou i publikovány. Má jít o první skutečně ekonomickou studii, první systematické pojednání o politické ekonomii, popisující vnitřní vztahy a procesy hospodářského systému. Cantillon proto bývá některými jmenován „prvním z moderních ekonomů“. Jeho *Pojednání o obecné povaze obchodu* předběhlo proslulejší *Bohatství národů* (1776) A. Smitha – obvykle zvaného „otcem ekonomie“.⁵

I ekonomické problematice se, ovšem v kontextu veškerého poznání, věnují už spisy scholastiků. Merkantilisté a jejich oponenti se vyjadřovali ke konkrétním hospodářským otázkám. Cantillon je ale prvním teoretikem, vymezujícím nezávislou oblast poznání – ekonomii – a sepisujícím obecné pojednání o této disciplíně. Ekonomickou analýzu osvobozuje od spojení s etickými (mravní a teologický rámec scholastiky) i politickými otázkami (zájmy budování státní moci u merkantilistů⁶). Jako první využívá nástrojů

mají roku 1718 založit soukromou společnost. Gage měl být ze spekulací v Lawově – vládou sponzorované – bance Mississippi Company tak bohatý, že se údajně vážně pokouší v té době koupit Polsko. Vychytralý Cantillon rozpoznává nafukování bubliny a začíná vydělávat na partnerech a klientech. Půjčuje na nákupy předražených akcií a své akcie prodává. S prostředky utíká z Francie, aby přečkal „finanční bouři“. Po krachu Gagea a dalších klientů v roce 1720 Cantillon vyžaduje splacení půjček s obrovskými úroky. A vrací se do Paříže jako multimilionář.

- 4 S odkazy na nenalezený statistický dodatek. Mají existovat zprávy o dalších Cantillonových dílech.
- 5 Ke zrození politické ekonomie velmi významně přispívá i W. Petty (1623–1687), který Cantillona ovlivnil.
- 6 Někteří Cantillona interpretují jako anti-merkantilistu (např. obdobně jako fyziokraté považoval za hlavní zdroj bohatství půdu a nikoli aktivní obchodní bilanci), jiní ovšem odkazují na merkantilistické aspekty jeho díla.

ekonomické abstrakce typu „myšlenkových experimentů“. Rozvíjí systematickou metodu abstrakce,⁷ s využitím např. *ceteris paribus*. Analytickými metodami odhaluje „přirozené“ vztahy příčin a následků v tržní ekonomice.⁸

Průkopnické *Pojednání* Cantillona bylo v 18. století čtené a vlivné (rozšíření idejí ovšem silně záviselo na ručním přepisování, což bylo i výsledkem francouzské cenzury). Ceněno bylo členy první ekonomické školy (školy fyziokratů) – bývá připomínán vliv na F. Quesnaye a další. *Pojednání* bylo vstřebáno i A. R. J. Turgotem, D. Humem či J. B. Sayem, známo bylo A. Smithovi, který je dokonce cituje. Nástup klasické školy politické ekonomie však „předsmithovskou“ ekonomii částečně vymazává. Samotný Cantillon je znovuobjeven roku 1881 W. S. Jevonsem, který byl zapálen pro objevování zapomenutých ekonomů pohřbených dominantní „smithovsko-ricardovskou“ ekonomikou. Odkaz R. Cantillona (který bývá různě interpretován) je vyzdvihován i liberálními stoupenci rakouské, resp. neorakouské tradice.⁹

Ekonomické názory Cantillona

Cantillonovo *Pojednání* je členěno do tří částí (knih) a uvádí řadu jednoduchých principů, objasňujících fungování hospodářského systému, jehož různé sektory propojuje tok peněz. První část popisuje fungování reálné ekonomiky s principy výroby zboží a nájímání lidí k výrobě zboží. Monetárním systémem a vztahy mezi penězi a reálnou ekonomikou se zabývá kniha druhá. Mezinárodní obchod a zahraniční směna jsou předmětem výkladu třetí části.

Cantillon popisuje řadu cyklických toků, resp. vzájemných hospodářských vztahů, a formuluje (v návaznosti na Boisguilleberta) jeden z prvních konceptů ekonomického koloběhu. Tento rozvádí a vztahy mezi částmi ekonomiky kvantifikuje reprodukční schéma F. Quesnaye.¹⁰

Ekonomika je nazírána jako organický celek, ve kterém je udržována přirozená rovnováha. Jde o propojený systém, o cyklický tok peněz a zboží. Cantillon objasňuje výrobu i směnu. Klade důraz na peníze, spotřebovávané vlastníky půdy. Tyto výdaje podporují

7 Předchůdce fyziokratů (resp. první reprezentant liberální klasické školy ve Francii), ostrý kritik francouzského merkantilismu, P. L. P. S. de Boisguillebert (1646–1714) přichází v 90. letech 17. století s metodou abstrakce a následného přibližování, kdy se začíná s jednoduchým modelem a následně postupuje ke stále větší komplexitě.

8 Tehdejší Francie je zemí velkých feudálních statků. A Cantillon začíná ekonomickou analýzu s nerealistickým (ale užitečným) předpokladem, že se celý svět sestává z jednoho obřího statku. Výroba zde závisí na poptávce, přičemž existuje jeden poptávající monopolní statkář. Poté Cantillon učiní v modelu jednoduchou a realistickou změnu. Statkář půjčuje půdu různým farmářům. Ovšem ekonomika už nemůže fungovat pod řízením jednoho muže. Má-li fungovat, musí výrobci měnit produkty, vzniká tržní ekonomika, konkurence, obchod a cenový systém. Navíc ze směny vznikají peníze jako komodita sloužící ve funkci prostředku směny a měřítka hodnoty.

9 R. Cantillona vysoce oceňuje F. A. Hayek nebo M. N. Rothbard (1995). A to např. v duchu interpretace vzniku rakouské ekonomické teorie coby „návratu“ ekonomie na „správnou kontinentální předsmithovskou cestu individualismu, mikra a subjektivní hodnoty“. Rothbard i ve 20. století kritizuje „smithovsko-ricardovské“ závaží ekonomické vědy a apeluje na nutnost trvale se zbavit „klasického britského paradigmatu“.

10 Vůdčí postava fyziokratů proslula jako tvůrce prvního ekonomického modelu – *Ekonomické tabulky* (1758).

městské producenty i pracovníky v zemědělství – vytvářejí příjmy a pracovní příležitosti. Pracovníci z výroby i zemědělství nakupují výrobky a zemědělské produkty. Což vytváří příjmy a pracovní příležitosti pro pracovníky obou sektorů. Potřeba potravin a dalších zemědělských produktů je vyšší než potřeba vyrobeného zboží, a tak peníze tečou výměnou za potraviny ze sektoru výroby do zemědělství. V určitém okamžiku pracovníci v zemědělství musejí zaplatit vlastníkům půdy za její užívání. Peníze se takto navracují k vlastníkům půdy, aby zahájily další cyklus výdajů a výroby. Různé výroby jsou přitom určovány poptávkami po různém zboží. Požadují-li např. vlastníci půdy více produktů výrobního sektoru a méně potravin, dojde k přesunu zdrojů, včetně lidských, ze sektoru zemědělského do sektoru výrobního apod.

Cantillon přispívá k rozpracování koncepce samoregulačních tržních mechanismů. Právě R. Cantillon měl být prvním, kdo detailně ukázal, jak do sebe části tržní ekonomiky „přirozeně“ zapadají a pomocí nabídky a poptávky a jimi vytvářených cen a mezd a směru výroby samy sebe regulují a dosahují rovnováhy. Hodnocení spotřebitelů tvoří poptávku a obyvatelstvo se přizpůsobuje kulturním a ekonomickým faktorům. Těmi, kdo přivádějí hospodářství do rovnováhy, jsou podnikatelé, kteří se přizpůsobují všudypřítomné nejistotě trhu a bojují s ní.¹¹

Cantillon zakládá prostorovou ekonomii (předbílá J. H. Thünera), když zkoumá hospodářské aktivity vzhledem ke geografické poloze. Územní teorii i plánování vkládá do obecné mikroanalýzy. Konstatuje např., že ceny budou vyšší ve městech než v místě výroby o částku, potřebnou k pokrytí nákladů a rizik spojených s transportem. Neskladné či rychlé zkáže podléhající výrobky budou velmi drahé či nepřepravitelné do měst a mnohem levnější v prostředí jejich výroby. Takové výrobky budou obecně vznikat v okolí měst, kde jsou náklady na přepravu na městské trhy nižší. Byl sice stoupencem ideje, že trhy a umístění aktivit se harmonicky regulují, nicméně volný obchod uvnitř ekonomiky ani mezi národy nepropaguje. Výrobci totiž potřebují „podporu a kapitál“, aby našli optimální oblast a investovali v ní.

Cantillon bývá uváděn v kontextu nákladové teorie hodnoty. Rozlišuje tržní cenu a „normální cenu“, odvoзованou od množství práce a půdy potřebné k výrobě zboží. Vysvětluje odchylky tržní ceny od „normální ceny“ (která je „vnitřní hodnotou“) vlivem změn na straně poptávky i nabídky. Dlouhodobě mají tržní ceny tendenci blížit se „vnitřní hodnotě“, tj. výrobním nákladům v podobě půdy a práce. Stojí u první sofistikované analýzy tržního oceňování. Také (v návaznosti na Boisguilleberta) rozvíjí úvahy o pozemkové rentě, tvořící autonomní zdroj výdajů. Aristokracie tak může svými rozmary, vkusem a módou ovlivňovat výrobu. V duchu rakouské subjektivní tradice bývá Cantillonova teorie hodnoty a ceny též pojímána jako „před“ rakouská, neboť měla klást větší důraz na utváření cen v reálném světě¹² atd.

11 Liberální interpretace dovozují, že je-li tržní ekonomika, navzdory „chaosu“, který sledují nezúčastnění pozorovatelé, skutečně harmonicky seberegulující, jsou vládní zásahy buď kontraproduktivní, nebo zbytečné.

12 Ve srovnání s „vnitřní hodnotou“. Koncepce se měla zabývat existující zásobou zboží, které má být hodnoceno a poptáváno spotřebiteli. Sam Cantillon má přiznávat, že spíše než „vnitřní hodnota“ určují cenu subjektivní ocenění spotřebitelů. Model velkostatku má ukazovat, že je to poptávka (zde poptávka celosvětového monopolního statkáře) a nikoli náklady, co ovlivňuje cenu. Zde Cantillon není považován za předchůdce „klasické teorie rovnováhy“ s tezí, že tržní cenu v dlouhém období tvoří výrobní náklady. Naopak náklady mají jinou funkci, když rozhodují

Jedno z nemála prvenství připisovaných R. Cantillonovi se týká nejistoty, resp. úlohy a osoby podnikatele. Cantillon zkoumá ekonomické funkce podnikatele během cyklického výrobního procesu. Někdo přitom musí nést nynější riziko v očekávání dosažení budoucích zisků. Bez tohoto by nedocházelo k žádné výrobě. Pro prosperitu hospodářství i fungování cyklických procesů je tudíž nezbytná existence podnikatelů, beroucích příslušná rizika na sebe.

Kořeny termínu *podnikatel* sahají do starověku a středověku, kdy sloužil k označování lidí vyrábějících produkty. Na počátku 18. století podnikateli byli dodavatelé. Zejména šlo o osoby, které uzavřely smlouvy s vládou. Vlády obvykle za zakázky platily, a tudíž se jednalo o méně rizikové povolání. Cantillon definici podnikatele mění. Považuje za něj spíše toho, kdo přebírá riziko, než toho, kdo pobírá pravidelný plat.¹³ Cantillon si uvědomuje nejistotu budoucnosti i to, že každá hospodářská aktivita je z podstaty riziková. Těž konstatuje, že všudypřítomná nejistota, kterou podnikatelé podstupují, je částečně důsledkem decentralizovaného trhu.¹⁴

Cantillonova teorie mezd v dlouhém období se odvíjí od nabídky práce, závislé na počtu a růstu obyvatel. Koncept ovlivňuje A. Smitha i T. R. Malthuse. Oproti Malthusovi Cantillon analyzuje determinanty populačního růstu (přírodní zdroje, kulturní faktory a technologie). Domnívá se, že populace roste, jenom pokud jsou k dispozici hospodářské možnosti.¹⁵

Druhá kniha *Pojednání* rozebírá, jak cyklický výrobní proces ovlivňují peníze. Cantillon významně přispívá k monetární teorii a bývá za analýzu hospodářských dopadů peněz označován taktéž za zakladatele „klasické monetární teorie“.¹⁶ Náleží k představi-

o zisku či ztrátě. Pokud spotřebitelé danou komoditu hodnotí vysoko, a tedy i cena je dost vysoká na to, aby více než pokryla náklady, bude firma v zisku. Není-li cena dostatečně vysoká, utrpí ztrátu a nakonec bude muset odejít z trhu. Pohyb směrem k dlouhodobé rovnováze tudíž není procesem přizpůsobování tržní ceny k vnitřním dlouhodobým nákladům, nýbrž procesem vstupu a výstupu pracovníků a podnikatelů na trh a z něj v různých formách výroby, až se výrobní náklady a prodejní ceny srovnají.

- 13 Výrobce v tržní ekonomice rozděluje do dvou tříd. Na „najaté“, kteří dostávají fixní mzdy či fixní renty, a na podnikatele bez fixních, jistých výdělků. Podnikatel-farmář nese riziko fixních nákladů výroby a nejistých prodejních cen a obdobně obchodník či výrobce platí podobné fixní náklady a spoléhá na nejisté výdělky.
- 14 O podnikateli dále píše J. B. Say. V podstupování nejistot na trhu předchází Cantillonův koncept úvahám o podnikateli u F. H. Knighta i „rakouských“ ekonomů. Podnikatel u Cantillona nepůsobí jako destruktivní síla (dle J. A. Schumpetera), nýbrž jeho funkcí je přibližovat trh rovnováze. Úspěšným předvídáním a investováním zdrojů v budoucnosti pomáhá upravit a srovnat nabídku a poptávku na různých trzích (v duchu L. E. Misese).
- 15 Cantillon např. konstatuje, že kolonizace Severní Ameriky není pouhým nahrazením původních obyvatel přistěhovalci, nýbrž že nové zemědělské technologie podpoří vyšší počet obyvatel na akr půdy. Popisuje i tendenci obyvatel množit se bez omezení („jako krysy ve stodole“), nicméně rozpoznává, že náboženské a kulturní hodnoty mohou tendenci upravovat. Neobává se nezastavitelné populační exploze, jeho teoretický rámec je zaměřen na současné kulturní změny malých rodin v industrializovaných zemích a na pravděpodobnost snížení populace v důsledku budoucího vyčerpání zdrojů. Cantillon uvádí, že při úpadcích starověkých civilizací také klesal počet jejich obyvatel apod.
- 16 „Rakouskými“ ekonomy je ceněn za pochopení, jak peníze vstupují do ekonomiky krok za krokem a nezvyšují ceny jako homogenní agregát, nýbrž mění i relativní ceny. Připomínána bývá též analýza různých dopadů nových peněz na spotřebu a investice. Zvýšení zásoby peněz může dočasně snížit

telům kvantitativní teorie peněz, kterou přebírá od anglických ekonomů. Doplnuje tezi, že hodnota peněz¹⁷ má tendenci se přizpůsobovat vývoji nákladů na těžbu zlata. Popisuje cesty, kterými se peníze dostávají do ekonomiky i procesy, jimiž růst nabídky peněz vyvolává inflační tlaky.

V 18. století jsou peníze reprezentovány zlatými a stříbrnými mincemi. Jsou vytvářeny dolováním zlata a stříbra či prodejem zboží jiným státům. Získali-li horníci nebo obchodníci větší množství peněz, vzrostla jejich poptávka. Vzrostla zaměstnanost a výroba přesáhla i do jiných odvětví či sektorů. Větší poptávka také zvyšuje ceny, ale nikoli nutně úměrně zvýšení nabídky peněz. Vyšší ceny sice vyvolávají růst produkce, ale větší objem peněz nemusí vždy vést k úměrně větším výdajům. Hospodářský efekt nových peněz je nejistý, neboť záleží na tom, kdo peníze získá a jak s nimi naloží. Jdou-li peníze spíše k obchodníkům a vývozcům, více peněz se uspoří a investuje. Je-li výroba vyšší než výdaje, nebudou mít ceny tendenci stoupat. Dostanou-li se peníze k vlastníkům půdy (hýřícím přepychovou spotřebou), dojde k většímu nárůstu cen a nejvíce se zvýší ceny luxusního zboží. Nejisté dopady zvyšování množství peněz jsou popisovány jako tzv. Cantillonův efekt. Účinek na cenovou hladinu závisí na tom, do jakých rukou se peníze dostanou. Pokud se dostanou k obchodníkům a výrobcům, kteří je vydají na investice, projeví se zvýšení peněz rozšiřováním výroby a obchodu. Jsou-li utráceny převážně na spotřebu, vede nárůst množství peněz v oběhu k růstu cenové hladiny.¹⁸

Cantillon se domníval, že větší prosperita vyvolaná větším množstvím peněz v určitém bodě pravděpodobně skončí. K tomu dochází především účinkem peněz v zahraničním obchodě. Rostoucí ceny učiní vývoz méně konkurenceschopným na mezinárodních trzích a zároveň se dovoz stává relativně levnějším a atraktivnějším pro domácí spotřebitele. Výsledkem je obchodní deficit a k úhradě dováženého zboží se ze země vyváží zlato. S jeho vývozem klesá domácí zásoba peněz a výroba stagnuje. Cantillon asi poprvé formuluje mechanismus toku drahých kovů¹⁹ a přispívá k rozvoji koncepce automatického vyrovnávání obchodní bilance.

či zvýšit úrok, podle toho, kdo nové peníze dostane – věřitelé nebo ti, kteří si kvůli nabytému bohatství budou půjčovat na nové podniky. Při zkoumání rozšiřování úvěru a snižování úrokové míry má předkládat první náznaky rakouské teorie cyklu. Představuje i první sofistikovanou analýzu, jak poptávka po penězích (resp. rychlost oběhu) ovlivňuje peníze, a tedy i pohyb cen. Též diskutuje vztahy mezi zlatem a stříbrem a obhazuje mezi nimi volně plovoucí kurs atd.

- 17 „Rakušané“ připomínají, že hodnotu peněz pojímá jako jednu z hodnot tržních komodit obecně. Cantillon rozpoznává, že vládní papírové a bankovní peníze nemají prakticky žádné výrobní náklady (tedy žádnou „vnitřní hodnotu“). Upozorňuje však, že tržní síly uchovávají hodnotu těchto peněz vzhledem k hodnotě zlata a stříbra, za které je možné papír směnít. Ve výsledku nárůst zásoby „fiktivních peněz má stejný dopad jako nárůst oběhu skutečných peněz“. Cantillon (poučen zkušenostmi s experimentem J. Lawa) poznamenává, že je-li poškozena důvěra v peníze, zanikne peněžní řád a fiktivní peníze se zhroutí. Upozorňuje, že vláda bývá ve velkém pokušení fiktivní peníze tisknout. Cantillon taktéž přináší analýzu toho, jak trh nastavuje poměr hodnoty zlata a stříbra aj.
- 18 Např. když Španělsko získávalo drahé kovy z amerických dolů a peníze se dostávaly do rukou majitelů dolů a dělníků, kteří je vydávali na spotřebu. Příliv kovů zvyšoval poptávku, nepodloženo výrobou a vyvolal inflaci.
- 19 I přes formulaci mechanismu Cantillonem bývá prvenství a objev připisován D. Humeovi (1711–1776), který publikuje o ekonomických účincích peněz přecházejících mezi zeměmi (1752 aj.). Hume rozvíjí kvantitativní teorii peněz a bývá mu připisována teze o neutralitě peněz. Na rozdíl od

Průkopnická analýza tendence k mezinárodní peněžní rovnováze, tj. cenový mechanismus toků drahých kovů, náleží k nejzajímavějším částem Cantillonovy monetární teorie. Cantillon upozorňuje na problematiku získávání drahých kovů i peněz v souvislosti s mezinárodními platbami a kritizuje merkantilistickou obhajobu navyšování zásob drahých kovů v zemi za účelem budování mocného státu. Má být prvním, kdo přichází s teorií mezinárodní peněžní rovnováhy.²⁰ Cantillon chápe vnitřní rozpor merkantilismu – navyšování množství drahých kovů zvyšuje ceny, a tím ničí přebytek obchodní bilance, který tento kov přináší. Z problému přitom uniká radou králi, aby hromadil velkou část nových kovů tak, aby nezvyšovaly ceny.

Třetí část *Pojednání* cílí na obchodní politiku a je ovlivněna doporučeními merkantilistů o státních regulacích zahraničního obchodu. Upřednostňuje protekcionismus a podporuje ve výrobě tvorbu obchodních přebytků. Tuto politiku má však hájit spíše z důvodů vojenských.²¹

Dílo R. Cantillona

Essai sur la nature du commerce en général (1755, *Essay on the Nature of Commerce in General*, Macmillan, 1931 aj. či *An Essay on Economic Theory*, Mises Institute, 2010).

Doplňkové informace

Richard Cantillon: First of the Moderns, I, II (Spengler, J. J., *Journal of Political Economy*, 1954, č. 4, 5); Richard Cantillon's Early Contributions to Spatial Economics (Hébert, R. F, *Economica*, 1981, č. 189); Some Aspects of the Monetary Economics of Ricard Cantillon (Bordo, M., *Journal of Monetary Economics*, 1983, č. 2); *Richard Cantillon: Entrepreneur and Economist* (Murphy, A. E., Clarendon Press, 1986); *Richard Cantillon: Pioneer of Economic Theory* (Brewer, A., Routledge, 1992); *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought, Vol. 1* (Rothbard, M. N., Edward Elgar, 1995); *Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů* (Pressman, S., Barrister & Principal, 2005); *Dějiny ekonomických teorií* (Sojka, M., Havlíček Brain Team, 2010).

Cantillona Hume konstatuje, že zvýšení peněz v oběhu se nakonec vždy promítne do růstu cen – a to bez ohledu na to, ke komu peníze přicházejí.

20 „Rakoušané“ koncepci chválí s tím, že aplikuje „mikroanalýzu“ změn peněžní zásoby uvnitř země na změny v distribuci peněz mezi zeměmi. Objevují se však úvahy o tom, že uspokojivě neřeší podobu rovnováhy, a ani si Cantillon nemá myslet, že světová ekonomika směřuje k rovnováze. Připomínána zde bývá zapomenutá práce I. Gervaise *The System or Theory of the Trade of the World* (1720) s agregátním makropřístupem. Gervaise vypracoval proces dosahování rovnováhy a byl prvním, kdo avizuje, že v rovnováze budou kovy distribuovány podle mezinárodní poptávky po nich. Tato poptávka má v sobě nést produktivní aktivity každého národa.

21 Cantillon se např. domnívá, že merkantilistický protekcionismus pomáhá zvyšovat počet obyvatel Británie. Obchodní přebytek z výroby dovoluje dovážet potraviny, tyto potraviny podpoří růst populace a z Británie se stane silnější stát. Drahé kovy přitom považuje za nejlepší rezervu státu, zvyšující relativní sílu země.